

STANY KOŚCIOŁA W ŚWIEŹLE *PROMPTUARIUM EXEMPLORUM* MARCINA POLAKA

Treść: Wstęp. 1. Bojaźń Boża. 2. Kary piekielne. 3. Czyścić. 4. Sąd. 5. Śmierć. 6. Bojaźń grzechu. 7. Złe towarzystwo. 8. Słowo Boże. 9. Miłosierdzie Boga nad grzesznikami. 10. Wcielenie Chrystusa. 11. Męka Chrystusa. 12. Znak krzyża. 13. Poczęcie NMP. 14. Narodzenie NMP. 15. Zwiastowanie. 16. Chwała niebieska. 17. Dziewice. 18. Słuchanie Mszy. Zakończenie. – Summary.

WSTĘP

Marcin Polak, czyli Marcin z Opawy, śląskiej miejscowości należącej przed 1318 rokiem do Moraw, wychowany i wyświęcony na kapłana w konwencie dominikańskim św. Klemensa w Pradze, był w latach 1261-1278 Penitencjarzem. Mianowany przez papieża Mikołaja III w dniu 22 czerwca 1278 roku arcybiskupem gnieźnieńskim, zmarł po drodze do Gniezna w Bolonii i został pochowany w tamtejszym klasztorze dominikanów. Niewątpliwymi jego dziełami są: traktat prawniczy *Margarita Decreti*, oraz zbiór kazań *Sermones* z zasobem przykładów *Promptuarium exemplorum*, scholastyczny, bez cech indywidualnych¹.

Marcin Polak nie jest autorem przykładów, lecz dokonał ich wyboru według własnego uznania². I ten właśnie wybór zadecyduje o obrazie Kościoła, złożonego z poszczególnych stanów: duchowego, zakonnego, świeckiego, z dalszymi ich podziałami wewnętrznymi: papież, biskupi, kapłani, diakoni, niżsi duchowni, mnisi i mniszki, królowie, książęta, rycerze, mieszczenie i chłopci.

Można spodziewać się różnic między łamiącymi prawo bohaterami opowiadań, a ich wzorowym otoczeniem. Zachodzi obawa zawodowego spojrzenia na rzeczywistość Kościoła oczami prawnika i penitencjarza, a więc człowieka mającego ustawicznie do czynienia z winą, karą i przebaczeniem.

¹ Anna-Dorothee v. den Brincken, Martin von Troppau (Martinus Polonus), w: K. Ruth (Hrsg.), *Die Deutsche Literatur des Mittelalters, Verfasserlexicon*. Berlin – New York 6(1987), s. 158–166.

² Powołuje się na przykład na: *Historia tripartita* Teodora Lektora, po grecku NAGNOSTES (PL 69,879–1214); *Vitae Patrum* (PL 73, 74); *Dialogorum libri IV* Św. Grzegorza Wielkiego, por. U. Moricca [wyd.], *Fonti per la Storia d'Italia*, pubblicate dall'Istituto Storico Italiano 57. Roma 1924; *De miraculis* Św. Piotra Czcigodnego, opata Cluny, † 25.12.1156 (PL 189).

Podstawę niniejszego opracowania stanowi inkunabuł Nr 170 Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej w Olsztynie: *Martinus Polonus. Sermones de tempore et de sanctis, cum Promptuario exemplorum*. Strassburg, [Typ Iordani = Georgius Husner,] 1484, folio, H* 10854, IP 3629³. Wydanie to nie posiada ani paginacji, ani sygnatur arkuszy, co utrudnia przytoczenia i zmusza do powoływania się na podział logiczny źródła.

Zasób przykładów został podzielony przez Marcina Polaka na 18 rozdziałów. Przykłady wewnątrz rozdziałów oznaczone są kolejnymi dużymi literami alfabetu, najpierw pojedynczymi, potem w razie potrzeby podwójnymi. Treść przykładów jest następująca: I. Bojaźń Boża; II. Kary piekielne; III. Czyściec; IV. Sąd; V. Śmierć; VI. Bojaźń grzechu; VII. Złe towarzystwo; VIII. Słowo Boże; IX. Miłosierdzie Boga nad grzesznikami; X. Wcielenie Chrystusa; XI. Męka Chrystusa; XII. Znak krzyża; XIII. Poczęcie NMP; XIV. Narodzenie NMP; XV. Zwiastowanie; XVI. Chwała niebieska; XVII. Dziewice; XVIII. Słuchanie Mszy.

Najpierw zwięzły rozbiór zawartości poszczególnych rozdziałów, potem wnioski.

1. BOJAŻŃ BOŻA

A. Ojciec rodziny wskrzeszony po śmierci pełnił pokutę. B. Świętobliwy opat dziękował Bogu za utratę wzroku, który wyrządził mu wiele złego. C. Filozof nie bał się grózb króla. D. Rycerz dbający o duszę i ciało uszedł kary Bożej. E. Biskup 80 lat pokutował jako pustelnik za złożenie ofiary bożkom z obawy przed męczeństwem⁴. F. Żak cierpiący po śmierci karę ognia za żal bez miłości Bożej, spowodował wstąpienie nauczyciela do cysterów. G. Brytyjczyk utonął w przypływie morza, gdyż nie ofiarował obiecaney krowy i cielęcia. H. Ojciec widział duszę pielgrzyma, unoszoną radośnie do nieba rękami aniołów przy śpiewie Dawida i niebieskiego chóru. I. Wszetecznicza Taida lękając się ognia piekielnego spaliła swoje kosztowności i na pustyni opłakała swoje grzechy. K. Chrzęścijanie nieświadomie złożywszy ofiarę kadzielną, zwrócili cesarzowi złoto i chcieli dać sobie uciąć prawe ręce. L. Gdy po duszę ojca pustyni Sisora przyszli aniołowie z Apostołami, prorokami, patriarchami i Abrahamem, on prosił o czas na pokutę, gdyż nie pamiętał, czy chociaż początek pokuty uczynił. M. Brat Teodor pod przymusem wstąpił do zakonu i żył lekkomyślnie, lecz śmiertelnie chory uratowany

³ A. Kawecka-Gryczowa [red.], M. Bohonos, E. Szandorowska [opr.], *Inkunabuly w Bibliotekach Polskich*. Centralny Katalog, T. II, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 607.

⁴ „Legitur in vitis patrum. quod cum quidam monachus penetrasset interiore heremum. inuenit paruum tugurium. et intus hominem nudum orantem. qui post plura verba dixit ei quod fuerat episcopus et tempore persecutionis timore mortis sacrificauerat ydolis pre dolore tormentorum. et quod fugerat ad solitudinem illam in qua fuerat solus per octuaginta annos. viuens de fructu palme cuiusdam. que ferebat fructus per menses singulos. et de aqua fontis coniuncti bibens. Et cum perseuerasset ibi tanto tempore in penitentia et oratione non receperat consolationem a domino sue salutis. nisi anno illo ultimo Quo orante facies eius fit vt ignis. Alium timentem consolatur. rogans vt eum sepeliat. Quo mortuo et sepulto. tugurium statim cecidit. fons defecit. palma aruit”.

został przed szatanem modlitwami współbraci i odtąd poprawił swe życie. *N.* Opat Makary zawsze był szczupły dzięki bojaźni Bożej. *O.* Święci dla oczyszczenia doznają niekiedy śmiertelnego lęku.

Wybrane przez Marcina Polaka przykłady o bojaźni Bożej rysują następujące stany Kościoła: 1) stan duchowny – biskup pokutuje za bałwochwalstwo; 2) stan zakonny – jeden opat uwalnia się od zła tracąc wzrok, drugi jest szczupły z bojaźni Bożej; ojciec pustyni umierając chce jeszcze pokutować; brat Teodor w śmiertelnym lęku poprawia swe życie; nauczyciel wstępuje do zakonu; 3) stan świecki – ojciec rodziny wskrzeszony pokutuje; filozof nie lęka się króla; rycerz sumiennie unika kary Bożej; żak cierpi karę ognia za żal bez miłości; chłop nie dotrzymujący ślubów tonie; pielgrzymi aniołowie unoszą do nieba; wszetecznicza Taida pokutuje; wierni naprawiają nieświadome bałwochwalstwo; święci doznają śmiertelnego lęku.

2. KARY PIEKIELNE

A. Czaszka dotknięta różgą przez opata Makarego wyznała, że należy do potępionego kapłana pogańskiego, pod którego nogami są w piekle chrześcijanie, którzy zaparli się Boga, lub nie słuchali jego przykazań. *B.* Mistrza uwalnia od szatana św. Bartłomiej. *C.* Pustelnik widział strącenie króla Teodoryka po śmierci do krateru wulkanu. *D.* Pustelnik radzi się starca, jak wytrwać w celi. *E.* Ojciec i syn wzajemnie przeklinają się w piekle z powodu lichwy. *F.* Bł. Arsen uczył ojców pustyni, że lzy palą ciała na ziemi, aby nie płonęły w życiu przyszłym. Starzec powróciwszy z podróży płakał niepocieszony, gdyż słyszał niezliczone głosy: biada mi, że nie płakałem. *G.* Wieśniak zarzucił kaznodziei brak wiarygodności, gdyż mówi o karach piekielnych, chociaż tam nie był. Kaznodzieja odrzekł, że powrót nawet jednego świadka z piekła pozbawiłby go lęku, przez wiarę w możliwość wyjścia. *H.* Skazanemu na potępienie grzesznemu kapłanowi kropla gorącego oleju z piekielnego tygla przeżarła rękę aż do kości i skonał. *I.* Pielgrzymującym drogą morską do sanktuarium św. Mikołaja szatan dał naczynie z olejem, aby namaścili grób i kościół, lecz olej wylany w morze zapalił wody, których dotknął. *K.* Najsurowsze życie pustelnika nieporównywalne z jednym dniem męk piekielnych. *L.* Piotr ujrawszy kary piekielne, stał się pustelnikiem wielkiej pokuty. *M.* Pustelnik spalił rękę w ogniu, opierając się pokusom wszeteczniczy. *N.* Lichwiarz umarł bez pokuty, którą wbrew napomnieniom kapłana ciągle odkładał. *O.* Anioł ukazał szatana słuchaczom św. Bartłomieja. *P.* chory widząc mnóstwo szatanów umarł ze strachu. *Q.* Duszę mnicha żarłoka, uchodzącego za wstrzemięźliwego, lecz skrycie się objadającego, szatan swymi ustami wyssał z ust. *R.* Kapłanowi Szczepanowi szatan–niewolnik zdejmował buty na rozkaz. *S.* Na pytanie świętego szatan podał swe imię: *Tysiąckrotny oszust*. *T.* Św. Dacjusz biskup Mediolanu uwolnił od szatanów niezamieszkały dom w Koryncie. *V.* Biskup za pieniądze pozwolił pochować w katedrze człowieka lekkich obyczajów i został po miesiącu ukarany śmiercią, gdyż nie usunął ciała, mimo upomnień bł. Faustyna męczennika, których kościelny bał się biskupowi przekazać. *X.* Ciała dwu niegod-

nych, pochowanych w kościołach, zostały stamtąd cudownie usunięte. Z. Uczeń obiecujący czarodziejowi wiele dóbr, udal że go nie poznaje, gdy zaczarowany doznał wyboru na cesarza. AA. Dwaj pustelnicy po ucieczce do świata wrócili i poddani zostali rocznej pokucie: rozważający kary wieczne wyszedł szczupły, rozkoszujący się Miłosierdziem Boga wyszedł tęg. (Szczupły żak wygląda jakby wracał, tęg bogacz jakby szedł do piekła). BB. Starzec poradził młodzieńcowi, aby pokusy zaprawiał goryczą piekła, podobnie jak karmicielka smaruje pierś czymś gorzkim, aby odstawić niemowlę. CC. Ojciec pustyni w pokusach rozbierał się na słońcu, aby nabrać lęku przed ogniem piekielnym. DD. Dostojny Rzymianin Szczepan umarł w Konstantynopolu i ujrzał kary piekielne, lecz przywrócony do życia nie poprawił się: padł podczas zarazy i został wciągnięty do piekła, według świadectwa rycerza, który najpierw umarł, a potem zmarłychwstał. EE. Sluchaczy św. Jana Ewangelisty, którzy sprzedali kosztowności i rozdali ubogim, a potem żalowali, nawrócił wskrzeszony przez św. Jana młodzieniec. FF. Córka dobrego ojca, który miał pogrzeb podczas burzy i złej matki, która miała piękną pogodę na pogrzebie, po widzeniu losu obojga, poszła jednak w ślady ojca.

Przykłady Marcina Polaka o karach piekielnych ukazują stany Kościoła w następującym świetle: 1) stan duchowy – jeden kapłan idzie na potępienie; drugi zachęca lichwiarza do pokuty; kapłanowi szatan na rozkaz zdejmuję buty; święty biskup uwalnia dom od złych duchów; biskup wzięszy pieniądze za pochówek niegodnego w kościele umiera; św. Jan Apostoł wskrzesza młodzieńca; 2) stan zakonny – jeden pustelnik ma widzenie, drugi chce wytrwać w celi⁵; ojcowie pustyni łzami chronią się przed ogniem piekielnym; surowe życie pustelni łżejsze od dnia męk piekielnych; widok kar piekielnych nawraca do życia pustelniczego; pustelnik spalił dłoń opierając się pokusom wszetecznic; duszę mnicha żarłoka zabiera szatan; jeden pustelnik szczupły dzięki rozważaniu kar piekielnych, drugi tęg przez rozważanie Miłosierdzia Bożego; starzec radzi młodzieńcowi zaprawiać pokusy goryczą piekła; pustelnik wystawia się na słońce, aby nabrać lęku przed piekłem; 3) stan świecki – zapierający się Boga chrześcijanie cierpią w piekle bardziej niż pogańscy kapłani; mistrza kusi szatan; król Teodoryk potępiony; ojciec i syn w piekle za lichwę; wieśniak nie wierzy kaznodzieli; pątnicy udają się za morze do grobu św. Mikołaja; wszetecznicza za namową złych młodzieńców kusi pustelnika; sluchaczom św. Bartłomieja anioł ukazuje szatana; chory na widok szatanów umiera z lęku; na pytanie świętego szatan podaje swoje imię; kościelny lęka się przekazać biskupowi upomnienie od męczennika; ciała niegodnych usunięte z kościoła, lichwiarz z klasztoru; uczeń nie dotrzymuje obietnicy; nie nawrócony widzeniem piekła dostojnik, potępiony podczas zarazy; rycerz ma widzenie; bogaci rozdawszy wszystko ubogim żalują, lecz nawraca ich wskrzeszony młodzieniec; widzenie nagrody i kary wiecznej skłania córkę do naśladowania dobrego ojca.

⁵ „In vitis patrum. Quidam quesivit a quodam sene quid faceret quia pre accidia non poterat morari in cella sua. Iste respondit, quod si cogitaret de vermibus et penis inferni, si haberet ibi vermes vsque ad collum pacifice sustineret”.

3. CZYŚCIEC

A. Zły prepozyt wołał dwa lata choroby na ziemi niż dwa dni cierpień w czyśccu. B. Święty mąż widział żarłoka i pijaka w najcięższych mękach czyśccowych. C. Rycerz oddany sokolnictwu cierpiał w czyśccu ból zadawany dziobem i szponami ptaka⁶. D. Młody rycerz za swą próżność i wady cierpiał w czyśccu na środku stosu. E. Rycerz kolator za pobranie pieniędzy od kandydata na proboszcza codziennie w czyśccu przyjmował i wydawał rozpalone pieniądze. F. Opat za nepotyzm cierpiał w czyśccu dopóki krewniak nie zrezygnował z urzędu. G. Sługa szukał konia swego pana w okolicy wulkanu Etna i trafił do czyścca, tam odzyskał zgubę wraz z zamkniętym złotym pucharem, z którego po otwarciu wybuchnął płomień i po wrzuceniu w morze zapalił wodę. H. Kapelan pragnął do sądneho dnia cierpieć w jeziorze ognistym, byleby uniknąć ognia piekielnego lub czyśccowego. Duszę lotra, w ostatniej chwili pokutującego na krzyżu, anioł zabrał do nieba. Pustelnik po wieloletniej pokucie powracający z gniewem do świata i odkładający nawrócenie na koniec życia spadł z mostu do wody, utonął i szatani zabrali go do piekła. I. Św. Marejalis wskrzesił utopionego młodzieńca na 16 lat życia pokutnego. K. Św. Dominik ukazał szatana nawróconym heretyczkom, aby je odstraszyć. L. Dwie mniszki mimo upomnień świętego Benedykta lżyły służbę Bożego. Po śmierci mamka widziała je wychodzące z grobu na wołanie diakona, *niech wyjdą ci, którzy nie komunikują!* Dopiero absolucja św. Benedykta i złożenie ofiary przywróciło je do jedności i już nie widziano, by wychodziły. M. Biskup zawiesił kapłana codziennie odpowiadającego Mszę za zmarłych. Po sprzeciwie zmarłych uwolnił od kary i sam odprowadzał Mszę za zmarłych. N. Małutki mnich odwiedzwszy bez pozwolenia swych rodziców umarł, a pogrzebany zawsze nazajutrz był z grobu wyrzucony, dopóki św. Benedykt nie dał rodzicom Komunii św., aby położywszy ją na piersi małego mnicha, pochowali go raz jeszcze. Odtąd już ciała nie wyrzucało. O. Rybacy łowiąc z polecenia biskupa ryby w jeziorze wylowili latem bryłę lodu, z której słychać było płacz duszy rybaka, w czyśccu cierpiącego. Prosił aby biskup odprowadzał za niego Mszę św. stojąc na tej bryle lodu, aż stopnieje, wówczas zostanie wybawiony. Biskup spełnił życzenie. P. Kapłana Feliksa obsługiwał w kapieeli nieznany człowiek, który nie przyjął chleba, lecz prosił o Mszę świętą, gdyż był panem tego miejsca, cierpiącym w czyśccu. Ksiądz przez tydzień umartwiał się i odprowadzał Mszę św. za niego, a gdy poszedł się znowu kąpać już go nie spotkał, co było znakiem wysłuchania. Q. Mnich Justus w klasztorze św. Grzegorza ciężko chorując trzy schowane złote monety dał swemu rodzonemu bratu. Św. Grzegorz zakazał braciom towarzyszyć umierającemu, a bratu rodzonemu polecił wyjawić przyczynę. Justus zmarł w głębokim żalu i został pochowany z polecenia św. Grzegorza na gnojowisku wraz z trzema monetami: *pieniądze twoje niech z tobą idą na zatracenie!* Po trzydziestu dniach kazał odprowadzić za niego trzydzieści Mszy

⁶ „Item vidit alium ibi qui fuerat miles largus, curialis, hospitalis et continens in suo coniugio, et multas bonas gratias habuerat, tamen multum semper amauerat ludum auium, et aucipium semper fuerat secutus, hic ab alijs penis fuerat liberatus: excepto quod auiculam in manu tenebat, que cum rostro et unguibus manum eius dilacerabat, et maximum dolorem ei inferebat”.

świętych i zmarły został przyjęty do jedności. *R.* Dusze w czyśćcu cierpiące prosiły Marię z Oignies o modlitwę. *S.* Niewiasta przywołana z czyśćca do życia oddała się najsurowszej pokucie. *T.* Rycerz czterdziestodniowym postem uwolnił ojca z czyśćca. *V.* Św. Seweryn arcybiskup Koloński ukazał się archidiakonowi cierpiąc za roztargnienia podczas modlitwy godzin. *X.* Brat Mateusz Hiszpański cierpiał 14 dni w czyśćcu, gdyż współbracia opieszale odprawiali za niego Msze święte. *Y.* Umierający rycerz dał spadkobiercy konia, aby go sprzedał i rozdał ubogim, ale ten konia zatrzymał i za karę został jadąc konno zadziobany przez kruki. *Z.* Rycerz morderca i rabuś do lekkiej pokuty sakramentalnej dołączył dobrowolnie surową pokutę, byle nie służyć szatanom i nie wpaść w ich ręce. Wszyscy ludzie przed przyjściem Pana na sąd umrą z przerażenia.

Przykłady przebrane przez Marcina Polaka dla zobrazowania czyśćca ukazują stany Kościoła następująco: 1) stan duchowny – zły prepozyt przyjmuje dwuletnią chorobę jako pokutę; kapelan gotów cierpieć w jeziorze ognia na ziemi, aby uniknąć piekła lub czyśćca; biskup suspenduje kapłana za codzienną Mszę za zmarłych, potem uwalnia go od kary i sam odprawia; Kapłan przez tydzień umartwień i Mszy św. uwalnia pana z czyśćca; 2) stan zakonny – opat cierpi w czyśćcu za nepotyzm; zbuntowanego pustelnika porywają szatani; dwie mniszki cierpią za grzechy języka; ziemia wyrzuca ciało malutkiego mnicha za samowolne odwiedziny rodziców; mnich za trzy złote monety dane rodzonemu bratu cierpi, aż zostało zań odprawione 30 Mszy św.; Maria z Oignies modli się za dusze w czyśćcu cierpiące; 3) stan świecki – żarłok i pijak cierpi najcięższe męki; rycerz cierpi za sokolnictwo; młody rycerz cierpi za próżność i wady; rycerz kolator cierpi za świętokupstwo; sługa spełnia wolę swego pana; duszę pokutującego łotra anioł zanosí do nieba; wskrzeszony młodzieniec 16 lat pokutuje; widok szatana odstrasza heretyczki od apostazji; dusza rybaka cierpi w bryle lodu; wskrzeszona niewiasta oddaje się najsurowszej pokucie; rycerz postem uwalnia z czyśćca swego ojca; arcybiskup św. Seweryn cierpiał w czyśćcu za roztargnienia na modlitwie godzin; brat Mateusz cierpiał dłużej w czyśćcu, z powodu opieszłości współbraci w odprawianiu Mszy św.; umierający rycerz dał konia na jałmużnę dla ubogich, spadkobierca go zatrzymał i zginął marną śmiercią; rycerz rabuś i morderca do lekkiej pokuty sakramentalnej dołączył ostrą pokutę dobrowolną.

4. SĄD

A. Żak odparł pokusę wszeteczniczy ze względu na Boga i dwór niebieski. *B.* Do golarza, który ukradł prosiaka na uroczystość św. Mikołaja, przyszedł Bóg w postaci człowieka z szyją pełną oczu, na znak że widzi wszystko i kazał wynagrodzić krzywdę. *C.* Święci Wawrzyniec i Hipolit pozbawili życia swych prześladowców Decjusza i Waleriana. Pewien pustelnik podobnie widział jak papież Jan i patrycjusz Symach wrzucili swego prześladowcę króla Teodoryka skrępowanego łańcuchami w krater wulkanu. *D.* Dacjan wracając z towarzyszami z męczeństwa św. Jerzego rażony został piorunem. Biskup Paulin, który wydawszy

na wykup niewolników wszystko co miał, samego siebie oddał za uwolnienie syna pewnej wdowy, został ogrodnikiem zięcia króla Wandalów i przepowiedział śmierć króla. *E.* Jan Apostoł i Daniel prorok na widok anioła pociechy padali jak nieżywi, tym bardziej grzesznicy widząc na sądzie aniołów i świętych ich potępiających. *F.* Sędzia rozstrzygnął spór dwu kobiet o własność motka przędzy, pytając na co jest nawinięty i każąc go rozwinać; podobnie dobra intencja decyduje o dobroci, zła intencja o złości czynu. *G.* Rycerz waleczny, lecz zepsuty, nie skorzystał z drobnych zasług młodości, lecz został potępiony za grzechy wieku dojrzałego. *H.* Ojciec idąc do kareczny zabierał ze sobą syna i tak go zepsuł, że został skazany na szubienicę. Przed powieszeniem odgryzł ojcu nos i usta, zarzucając mu winę swego losu. Puszczono go z życiem i poprawił się. *I.* Biskup nie mogąc wyliczyć się ze swego przeoratu, opactwa i biskupstwa, zabił się uciekając przed wzywającym go na sąd szatanem. *K.* Szatan głosił prawdę przez opętanego. *L.* Archidiacon żądny biskupstwa zabił swego starego biskupa, zawieszając kamień nad bramą, którą rano przechodził pozdrowić Maryję. Z wielkim trudem osiągnął biskupstwo, lecz podczas uczty powitalnej jeden z książąt usługujących mu na klęczkach porwany został przed sąd Boży i ujrzał Maryję prowadzącą zamordowanego biskupa w orszaku świętych i aniołów, niosącego w rękach swój mózg. Maryja oskarżyła mordercę, Pan Jezus wezwał go na sąd przez posługującego, który powróciwszy na ucztę rzucił nóż i rozplakał się. Gdy wyjawił powód płaczu, biskup morderca na oczach wszystkich skonał. *M.* Pustelnik Eulogiusz poszedł do pobliskiego miasta sprzedać wplecione przez siebie kosze, a nie znalazłszy miejsca w gospodzie modlił się w zaułku. Tam znalazł go z latarnią i ugościł kamieniarz, dzielący dochody na trzy części: dla rodziny, ubogich, mnichów. Na poręczenie pustelnika kamieniarz znalazł skarb, ale udał się na dwór cesarski do Konstantynopola, sutymi podarunkami zdobył tytuł baliwa i uciskał poddanych. Pustelnik jako poręczyciel wezwany został na sąd do nieba i uprosił u Maryi wysłanie do Konstantynopola, lecz pobito go i nie został dopuszczony do kamieniarza. Modląc się w pustelni o zwolnienie z poręczenia po raz drugi stanął na sądzie niebiańskim, Maryja wyjednała mu uwolnienie od poręki. Cesarz umarł, kamieniarz uciekł przed jego następcą do domu, jał się kamieniarstwa i znowu dzielił dochody na trzy części, a pustelnik Eulogiusz ze swym uczniem skorzystał w mieście z jego gościny. *N.* Pewien człowiek przyszedł przedwcześnie na jutrznię do katedry w Tours i był świadkiem sądu Pana Jezusa nad arcybiskupem, oskarżonym przez św. Marcina o wiele występków: Pan Jezus kopnięciem wyrzucił go razem z tronem, a służby znaleźli go martwego. *O.* Św. Hieronim początkowo gardził księgami prorockimi, a rozczytywał się w filozofach pogańskich, dopiero po ciężkiej chorobie i pozornej śmierci, osądzony i wychłostany przysiągł poprawę, a uzdrowiony z największą żarliwością studiował Pismo św. *P.* Na sądzie jak w kupiectwie, kto nie zapłaci, będzie w więzieniu. *Q.* Bogacz na sądzie uszedł kary dzięki jałmużnie wymuszonej przez żebraka, sprzedał więc wszystko i rozdał ubogim, swemu wyzwoleniowi kazał samego siebie zaprzedać w niewolę, gdzie wiele cierpiał od współniewolników, ale nie wracał na wolność mimo zgody swego pana, aż rozpoznany uzdrowił głuchoniemego odźwiernego i uciekł, żalowany przez współniewolnych świadków cudu. *R.* Opat Sylwan doznawszy ekstazy gorzko płakał, gdyż widział na sądzie wielu mnichów i kanoników regularnych idących do piekła, a wielu świeckich

idących do nieba⁷. *S.* Brat Antoni, wielkiej skruchy i pobożności, dwukrotnie w nocy został wezwany do gotowości odejścia i zapewniony o przebaczeniu grzechów, wreszcie piątego dnia umarł. *T.* Święty Sisor, na którego spotkanie wyszły orszaki niebieskie, prosił umierając o czas na pokutę, gdyż nie pamiętał czy w ogóle ją kiedyś rozpoczął.

Przykłady o sędzie, na którym oskarżycielami są Święci, ukazują stany Kościoła w różnym świetle: 1) stan duchowny — święci Wawrzyniec diakon, Hipolit biskup i Jan papież karzą swych prześladowców; biskup Paulin oddaje siebie w niewolę za syna wdowy; św. Jan pada z lęku przed aniołem; biskup nie wylicza się; archidiakon morduje biskupa, zajmuje jego miejsce i idzie na potępienie; grzeszny arcybiskup idzie na potępienie; św. Hieronima choroba nawraca od pisarzy pogańskich do studium Pisma św.; wielu kanoników regularnych idzie na potępienie; św. Sisor po życiu pokutnym chce jeszcze pokutować; 2) stan zakonny — pustelnik modli się, korzysta z gościny i poręcza za kamieniarza; opat Sylwan ma widzenie; wielu mnichów idzie na potępienie; brat Antoni umiera wezwany przez Boga; 3) stan świecki — prześladowca św. Jerzego rycerza ginie od pioruna; sędzia mądrze rozstrzyga spór; odważny, lecz zepsuty rycerz zostaje potępiony; syn zepsuty przez ojca poprawia się; szatan głosi prawdę przez opętanego; książę posługuje biskupowi; kamieniarzowi bogactwo odbiera, a ubóstwo przywraca cnotę; bogacz daje jałmużnę i nawraca się; wielu świeckich idzie do nieba.

5. ŚMIERĆ

A. Sztukmistrz bawiący się z małpą i grający na cymbałach ginie od kamienia. *B.* Hipokrates, aby matki radość nie zabiła, powiadamia ją o swym przyjściu i dodaje, że jest lekko chory. *C.* Piorun zabił w łóżku dwu chłopców, wyśmiewających się z trzeciego, że się modli podczas burzy. *D.* Chciwiec umierający obiecał duszy bogactwa, jeżeli zechce z nim pozostać, gdy ból się wzmagał powiedział: skoro nie chcesz ze mną zostać, oddaję cię szatanowi, a to mówiąc skończył. *E.* Saladyń umierając kazał przynieść całun i wykrzyknął, że tyle tylko zabierze ze wszystkich swych rzeczy. *F.* Pustelnika chcącego zobaczyć jak dusza wychodzi z ciała wilk zaciągnął do miasta, gdzie umierał sławny samotny człowiek. Byli tam szatani i rozległ się głos, aby trójzębem wyciągnęli duszę z ciała⁸. Bogacz dopiero wtedy zawołał do Boga o pomoc, gdy gromada szatanów przyszła po jego duszę. *G.* Młody książę Lotaryngii konając mówił jak bardzo trzeba gardzić tym

⁷ „In vitis patrum legitur quod abbas siluanus raptus est in extasi. et reuersus amarissime flebat et dixit fratribus adiuratus se raptum fuisse ad iudicium. vbi viderat multos monachos et canonicos regulares ire ad supplicium. multosque seculares ire ad dei regnum”.

⁸ „Item in vitis patrum. cum quidam solitarius rogaret dominum vt ostenderet ei quomodo egreditur anima a corpore. adest lupus trahens eum per vestes ad ciuitatem. vbi videns cerceos parari. et homines plangentes pro morte cuiusdam solitarij famosi. assunt demones quibus vox dicit. quod extaherent cum tridente a corpore animam. quod faciunt et deportant”.

światem. *H.* Z marmurowego grobowca arystokraty wyskoczyła ropucha, robactwo upokarza szlachetnych i możnych. *I.* Bogactwo nie uwalnia człowieka od śmierci, rozkosz od robactwa, honory od zaduchu. *K.* Według żywota św. Aleksandra papieża, poganin Aureliusz chcąc targnąć się na zmarłych męczenników, umarł w obłędzie, gryząc język z bólu. *L.* Lampadiusz po ścięciu św. Tymoteusza i Apolinarego został zabity przez szatana. *M.* Zabójcy świętych: Urbana papieża, Tymoteusza i Apolinarego, Bartłomieja apostoła, Eufemii i Julianny dziewic, zostali zabici przez szatanów. *N.* Juliana Apostatę według widzenia św. Bazylego zabił na życzenie Maryi Merkury rycerz i męczennik, przebijając lancą. *O.* Arystoteles umierając powiedział: *przyszędtem na ten świat upokorzony, żyłem trwożny i przygnębiony, odchodzę nieświadom i nieobeznany.* *P.* Starzec pouczył Aleksandra, że żywy więcej znaczy niż zmarły. Do cesarza konstantynopolskiego w dniu koronacji przychodził kamieniarz z czterema rodzajami marmuru, aby wybrał sobie materiał na grobowiec. *Q.* Patriarcha Konstantynopola Jan Jalmużnik kazał zbudować sobie niewykończony grobowiec i przypominać podczas uroczystości, aby go kazał wykończyć nie znając godziny. Podczas koronacji papieskiej pałą pakowały ze śpiewem: *tak przemija chwała świata.* *R.* Syn barona na widok ropuchy i toczonego przez robaki ciała swego ojca, żył w skrajnym ubóstwie aż do świętej śmierci w Rzymie.

Przykłady o śmierci ukazują stany Kościoła w takim świetle: 1) stan duchowny — śmierć męczeńska Urbana papieża, Tymoteusza biskupa, Apolinarego kapłana, Bartłomieja Apostoła jest pomszczona; patriarcha Jan Jalmużnik przypomina sobie o śmierci niewykończonym grobowcem; papieżom śpiewają: *tak przemija chwała świata*; 2) stan zakonny — pustelnik ogląda śmierć samotnego człowieka; 3) stan świecki — umierają: sztukmistrz z małpą i cymbalami; dwaj chłopcy szydzący z trzeciego, modlącego się podczas burzy; chełwiec przeklinający swą duszę; Saladyn z całunem; samotny człowiek, z którego szatani trójzębem wypruwają duszę; bogacz wzywający Boga, gdy szatani już poń przychodzą; młody książę Lotaryngii, gardzący światem; arystokrata toczony przez ropuchę i robactwo; bogaci, żyjący w rozkoszach i honorach; Julian Apostata zabity przez rycerza-męczennika; cesarze Konstantynopola, którym kamieniarz przypomina o śmierci w dniu koronacji.

6. BOJAŻŃ GRZECHU

A. Pustelnik zatykał nos na widok cuchnącego trupa, aniołowie na widok eleganckiego młodzieńca, bo ludziom mniej cuchnie zdechły pies, niż Bogu i aniołom grzeszna dusza. *B.* Szatan przez opętanego powiedział, że grzech mu cuchnie, ale kusí do grzechu dla zysku. Ustępowy wchodzi do kloaki, chociaż cuchnie, bo ma z tego dochód. *C.* Pustelnik popełnił cudzołóstwo po 40 latach pokus, za co szatan odebrał najwyższą pochwałę. *D.* Biskup Fundii Andrzej po długotrwałych pokusach uderzył mniszkę w plecy, za co szatan dostał pochwałę i zachętę. *E.* Św. Andrzej Apostoł zbawił swą modlitwą i postem rozpustnego starca, który pół roku pościł, modlił się i rozdał wszystko ubogim. *F.* Święty biskup

na Wielkanoc udzielając wiernym Komunii św. widział twarze rozpustnych czarne, chciwych ogniste, gniewnych przekrwione, żyjących w łasce jaśniejące; najjaśniejsze były twarze dwu grzeszników, które przyjęły pokutę. *G.* Św. Paweł Prostack (z Tebaidy) widział jak skruszony w kościele grzesznik został wyzwolony z szatańskiej niewoli⁹. *H.* Grzesznik dokłada grzechy do grzechów, łaskę wylewa, niebo zamyka nieposłuszeństwem. *I.* Starzec kazał skrzywdzonemu przez współbrata każde zło przyjąć jako karę za grzechy, każde dobro jako łaskę Boga. *K.* Świat daje bogactwo, rozkosze i honory a potem zabija. Pokuta i zakon to skrucha, wyznanie, zadośćuczynienie, albo posłuszeństwo, czystość i ubóstwo, a potem korona w niebie.

Trzy stany Kościoła przedstawione zostały tu w następującym świetle: 1) stan duchowny — biskup bije mniskę po plecach; św. Andrzej Apostoł nawraca modlitwą i postem rozpustnego starca; święty biskup udziela Komunii wielkanocnej; 2) stan zakonny — pustelnik brzydzi się trupem; inny pustelnik po 40 latach pokusy cudzołoży; zakon czyli posłuszeństwo, czystość i ubóstwo dają koronę w niebie; 3) stan świecki — aniołowie brzydzą się grzesznym młodzieńcem; ustępowy wchodzi do cuchnącej kloaki dla zysku; rozpustny starzec nawraca się przez modlitwę, post i jałmużnę; twarze rozpustnych są czarne, chciwych ogniste, gniewnych krwiste, żyjących w łasce świetlane; skrucha wyzwala grzesznika z niewoli szatanów; brat krzywdzi współbrata, krzywda jest karą za własne grzechy, dobro jest łaską Boga; światowe bogactwo, rozkosze i honory zabijają, pokuta czyli skrucha, wyznanie i zadośćuczynienie dają koronę w niebie.

7. ZŁE TOWARZYSTWO

A. Św. Jan Chrzciciel wołał przebywać z dzikimi zwierzętami niż z ludźmi. *B.* Arsen jeszcze w świecie błagał o zbawienie i usłyszał: *Unikaj ludzi a będziesz zbawiony.* *C.* Podróżny za mądrą radą odzyskuje depozyt. *D.* Bogacz żalując 10 złotych *znaleźnego* fałszywie oskarżył znalazcę o kradzież, ale filozof go obronił. *E.* Dwu oszustów zostało oszukanych przez trzeciego. *F.* Pustelnik zaprowadzony przez orła do eremu z palmą i źródłem wiele lat tam przeżył, lecz uwierzywszy szatanowi, że po śmierci ojca odziedziczył majątek, powrócił do domu, aby go rozdać ubogim, zastał jednak rodziców przy życiu, wpłatał się w haniebne sprawy i nędznie umarł.

Przykłady o złym towarzystwie dają taki obraz stanów Kościoła: 1) stan duchowny — nie występuje; 2) stan zakonny — św. Jan Chrzciciel unika ludzi; ojciec pustyni Arsen unika ludzi; pustelnik powróciwszy do rodziców marnie ginie;

⁹ „Item paulus simplex cum videret intrantes ecclesiam, inter alios vidit hominem nebulosum et nigrum ductum a demonibus gaudenter et letantibus incathenatum et vinctum et angelos remotos et tristes. Cunque conuocaret se ad orationem et fletum pro eo quod viderat, surgens inde vidit quem prius viderat clarum et pulchrum et solutum, et angelos circa eum letantes, et demones remotos confusos et tristes. Cunque eum et alios conuocaret ut viderent et audirent mirabilia domini, ille adiuratus dixit se esse peccatorem. Sed audito in ecclesia verbo ysaie I Lauamini mundi estote etc. compunctus fuerat”.

3) stan świecki — podróżny za radą mędrca wydobywa swój depozyt od nieuczciwego człowieka; filozof broni uczciwego znalazcę przed nieuczciwym bogaczem; oszust oszukuje oszustów.

8. SŁOWO BOŻE

A. Gdy bracia przyszli do starca i mówili rzeczy budujące, jeden z braci widział aniołów, unoszących ręce, chwalaących Boga i ich, a skoro mowa zesłała na rzeczy światowe, widział cuchnące wieprze, zionące na nich zaduchem. B. Stary pustelnik miał do źródła wody 22 mile, czyli dzień drogi, lecz gdy chciał przenieść się bliżej, ujrzał anioła liczącego jego kroki do nagrody od Pana, przeto jeszcze bardziej oddalił się od źródła. C. Św. Hieronim gardził Pismem św. jako nieuczonym i rozczytywał się w księgach filozofów, aż postawiony przed sądem Bożym został uznany nie za chrześcijanina, lecz za cyceronianina. Wówczas przysiągł poprawę i gdy aniołowie z trudem wyblągali mu przebaczenie, oddał się studium Pisma św. z większą gorliwością niż ongiś filozofii. D. Jeden z ojców powiedział, że współczesne mu pokolenie spisało prorocтва na kartach i złożyło spokojnie w niszach. E. Stary pustelnik nie mógł zrozumieć jednego słowa, pościł więc 72 tygodnie, jedząc raz na tydzień i błagał o oświecenie. Nie otrzymawszy go szedł do współbrata, aby go pouczył i po drodze, ze względu na pokorę, anioł objawił mu znaczenie słowa. F. Jeden z ojców wymodlił sobie łaskę, że nigdy nie spał podczas kazania lub słów budujących, a zasypiał podczas żartów. Gdy mówił do braci o sprawach Bożych, wszyscy posnęli. Wtedy umyślnie powiedział żart i wszyscy się ocknęli, a on ich skarcił, że dali się uwieść szatanowi¹⁰. G. Jeden z ojców widział małych Etiopów zamykających oczy braciom, schodzącym się na słuchanie Słowa, modlitwę lub psalmodię. H. Św. Andrzej wskrzesił 40 Macedończyków utopionych przez szatanów, gdy płynęli posłuchać jego słów. I. Opat cysterski wracając z uczonym mnichem z kapituły zabłądził w lesie w Brytanii i na zaproszenie spotkanych mnichów udał się do ich opactwa, wzorowego lecz niepokojącego. Nazajutrz w kapitularku z polecenia opata mnich mówił o chórach i upadku aniołów, zaczynając od najniższego chóru. Mnisi słuchacze przy poszczególnych chórach gromadami wychodzili, ostatni z nich przerwali mowę, przyznając że są szatanami i całe opactwo znikło. K. Ojcowie przygotowując posiłek po poście zaczęli mówić o Bogu i do rana zapomnieli o jedzeniu. L. Ribaldus ganiony za chodzenie na kazania, odpowiedział że chociaż od razu się nie poprawia, to jednak przyjmuje siew, który z czasem zaowocuje poprawą i zbawieniem. M. Unikający kazań podobni są do chromego, uciekającego przed św. Marcinem, aby go nie uzdrowił, pozbawiając prawa do jałmużny. Lichwiarze boją się kazań, aby nie musieli lichwy porzucić. Żałujący nawrócenia podobni są do

¹⁰ „Item quidam pater impetrauit oratione vt ibidem dicitur. quod nunquam dormiret in predicatione. vel cum dicerentur verba edificationis. Cum autem diceretur verbum ociosum. vel aliud non pertinens ad edificationem statim dormiebat. Cum autem aliquando fratribus loqueretur de diuinis omnes dormierunt. Quod aduertens inseruit industria verbum ociosum. et omnes excitati sunt. quod arguit ostendens deceptionem dyabolicam”.

prześladujących św. Pawła za uwolnienie dziewczęcia od opętania, z którego czerpali zyski. *N.* Królewicz na targu zakupił dobrą radę, która uratowała mu życie i pozwoliła schwytać spiskowców. *O.* Podniebnie skażone nieprawością nie odczuwa słodyczy słów łaski. Wielu jest podobnych do wieśniaka czyszczącego ustępy, który mdleje w czystym powietrzu, a cuci go podsunięte pod nos łajno. Tak jest z grzesznikami i Słowem Bożym. Zwój wydał się Ezechielowi słodki jak miód. Ropucha nie znosi zapachu kwitnącej winnicy. *P.* Jeden z ojców nie chcącemu słuchać Słowa Bożego, gdyż zaraz je zapominał, dał brudną, okopconą i pełną sadzy miskę, każąc mu przynieść wody ze źródła. Ten nie mogąc zaczerpnąć wody powrócił smutny, lecz ojciec powiedział, że choć wody nie przyniósł, to jednak miskę umył. Podobnie jest z sercem, przez które przechodzi Słowo Boże: staje się czyste. *Q.* Jedenastoletni chłopiec uzdrowiony przez Maryję przepowiedział swą rychłą śmierć i w ciągu miesiąca umarł. *R.* Jeden z ojców powiedział, że nauczający nie powinien być podobny do studni, która innych myje, a sama zawiera brudy. *S.* Opat Nachor, w pustelni średnio gorliwy, zostawszy biskupem surowo pościł, aby nie odebrać sobie sposobności do głoszenia.

W przykładach o Słowie Bożym stany Kościoła ukazane są jak następuje: 1) stan duchowny — św. Hieronim od studium filozofów przechodzi do zgłębiania Pisma św.; św. Andrzej wskrzesza potopionych Macedończyków, płynących aby go posłuchać; 2) stan zakonny — budująca mowa braci raduje aniołów, słowa światowe ściągają cuchnące wieprze; pustelnik oddala się od źródła, aby zwiększyć zasługę chodzenia po wodę; inny pustelnik 72 tygodnie pości, aby zrozumieć jedno słowo Pisma św.; jeden z ojców dzięki łasce Bożej nigdy nie śpi na kazaniach a zasypia przy żartach, bracia za sprawą szatana odwrotnie; inny ojciec widzi szatanów zamykających oczy braciom schodzącym się na Słowo Boże, modlitwę i psalmodię; mnich głosząc Słowo Boże unicestwia szatańskie opactwo; ojcowie mówiąc o Bogu zapominają jedzenia po poście; nauczający innych myje i nie powinien sam być brudny; Opat nabiera gorliwości zostając biskupem; 3) stan świecki — współcześni kładą księgi proroków na półkę; Macedończycy płyną słuchać Apostoła Andrzeja; Ribaldus słucha kazań jako siewu, który wyda plon; unikający kazań podobni są do chomego uciekającego przed uzdrowieniem, lichwiarzy nie chcących porzucić lichwy, opiekunów opętanej ciągnących z niej zyski; królewiczowi dobra rada ratuje życie; z grzesznikami i Słowem Bożym jest jak z wieśniakiem czyszczącym ustępy, który mdleje w czystym powietrzu, a łajno go cuci; serce przez które przechodzi Słowo Boże, staje się czyste; jedenastoletni chłopiec uzdrowiony przepowiada swą śmierć.

9. MIŁOSIERDZIE BOGA NAD GRZESZNIKAMI

A. Rycerz mający zamek na wysokiej skale stracił cudzołożnika dopiero za trzecim razem, podobnie Bóg czeka na poprawę grzesznika. *B.* Jeden z braci eremitów udał się do Egiptu i nawrócił swą siostrę wszeteczną, która dostała przebaczenia i umarła idąc za nim na pustynię boso, z gołą głową, ze skrwawionymi i pełnymi cierni stopami. *C.* Św. Zozym opowiadał o św. Marii Egipcjance,

pokutującej na pustyni za rozpustę, której na rok przed śmiercią udzielił Komunii św. *D.* Pustelnik kuszony do nieczystości zapragnął córki pogańskiego kapłana za żonę, wyrzekł się Chrztu, Boga i pustelni (wówczas gołębicą uleciała mu z ust do nieba), lecz żony nie dostał, gdyż Bóg nie opuszcza chrześcijan nawet wtedy, gdy sami Go opuszczają. Powrócił więc na pustynię, wyznał starcowi winę, otrzymał pokutę, a gołębicą w końcu trzeciego tygodnia powróciła mu do ust. *E.* Św. Frontoniusz w pewnym mieście miał 30 mnichów w klasztorze. Zachęcił ich, aby udali się na pustynię, porzucając miejskie wygody. Wzięli nasiona, motyki i poszli za nim. On pocieszał ich, gdy szemrali z głodu. Anioł zachęcił bogacza najpierw słowami, potem groźbami, wreszcie chłostą, aby im pomógł. Gdy ten nie wiedział, gdzie są głodujący, przyjaciele poradzili mu obładować żywnością 70 wielbłądów i wyprowadzić za miasto do dyspozycji anioła. Mnisi połowę żywności zatrzymali, drugą odesłali bogaczowi, który rozdał ją ubogim. I tak było co roku, jak długo mnisi byli osiągalni. *F.* Pustelnik żywił się słodkimi ziołami, lecz chociaż słodkie tak go rozwalniały, że bliski był śmierci. Po tygodniowym poście kozica przyniosła mu wiązkę ziół nieszkodliwych. *G.* Do św. Hilarego idącego bronić wiary przed heretykami dołączył się szatan w roli sługi i namowami stępił jego pokutę, przyprowadził do rzekomo pobożnej niewiasty, która omal doprowadziła go do grzechu. Uratował go św. Marcin odpędzając szatana. *H.* Gdy Pafnucy surowo się umartwiał, dowiedział się, że stał się podobny do prymariusza tej wsi. Odwiedził go, a ten przyjął go ze czcią i pod przysięgą wyznał jak umartwione i dobroczynne prowadzi życie. Pafnucy zachęcił, aby został pustelnikiem i pewnego dnia ujrzał jego duszę przyjmowaną przez gromadę aniołów¹¹. *I.* Pafnucy potem jeszcze bardziej się umartwiał i usłyszał, że podobny do niego jest kupiec aleksandryjski, płynący dwoma statkami z towarem na 20.000 solidów. Kupiec dał zakonnikom 10 worków żywności, prosząc o modlitwę. Na wezwanie Pafnucego wszystko oddał Bogu, poszedł za nim i wkrótce umarł. Potem anioł powiedział Pafnucemu, że on nazajutrz odejdzie do nieba, wezwał więc kapłana i przyjął Sakramenty, a gdy umarł otoczenie widziało aniołów śpiewających hymny i przyjmujących jego duszę. *K.* Król chcąc zabrać pieniądze bogatemu podwładnemu osadził go w więzieniu i kazał odpowiedzieć na trzy pytania: gdzie jest środek ziemi?, ile jest wody w morzu?, jak wielkie jest Miłosierdzie Boże? Ten odpowiedział z głęboką mądrością.

¹¹ „Item cum pafnutius artius se affigeret responsum est ei. quod similis foret primario vici illius. vadit ad eum. suscipitur honorifice. Adiuratus refert quod per triginta annos cum vxore sua manens contineretur. nec eam ante cognouerit nisi causa prolis. et quod nunquam ab hospitalitate cessauit. Adueniente peregrino prior occurrit. et quod viaticum in recessu suo semper dedit. et quod pauperem nullum despexerat. sed necessaria pro posse suo eis dederat. personam in iudicio non acceperat. aliene fruges in domum suam non introierant. litem videns non preterierat. sed ad pacem pro viribus reduxerat. famulos suos nemo in fero facto inuenerat. greges sui alienas fruges non leserant. quantum potuerat inferiorem opprimere non sustinuerat. semper studuerat neminem contristare. et a nemine contristari. in iudicio neminem condemnauit. sed pacificauit Ad hec pafnutius ait. hoc vnum tibi deest. vt abneges temetipsum. tollens crucem tuam et sequaris christum. Qui statim obediuit factus monachus Quadam autem die dum in cella sua resideret. pafnutius vidit animam dicti primarij recipi a multitudine angelorum psallentium. Beatus quem elegisti et assumpsisti domine inhabitare in atris tuis”.

Stany Kościoła w świetle przykładów o Bożym miłosierdziu nad grzesznikami wyglądały następująco: 1) stan duchowny — św. Marcin biskup odpędza szatana i ratuje od upadku św. Hilarego; 2) stan zakonny — pustelnik nawraca siostrę; Św. Zozym udziela Komunii św. pokutnicy, św. Marii Egipcjance; pustelnik wyrzekłszy się z powodu żądzy Boga, Chrztu i pustelni, przyjmuje pokutę od starca i nawraca się; św. Frontoniusz 30 mnichów z miejskiego klasztoru zabiera na pustynię; umierającemu z zatrucia ziołami pustelnikowi kozica przynosi dobre zioła do jedzenia; św. Hilarego szatan omal doprowadził do upadku, ale św. Marcin go odpędził; św. Pafnucy prymariusza wsi i kupca robi pustelnikami, a sam przed śmiercią wzywa kapłana, przyjmuje Sakramenty i idzie do nieba; 3) stan świecki — rycerz karze cudzołożnika, nawrócona wszetecznicą umiera idąc boso po cierniach do pustelni; św. Maria Egipcjanka umiera pojednana po dożywotniej pokucie za rozpustę; bogaty człowiek żywi 30 głodujących na pustyni mnichów, drugą połowę żywności rozdaje ubogim; prymariusz wsi, wzór człowieka po-czcziwego, oraz dobroczynny kupiec zostają pustelnikami, ich dusze idą do nieba; Król chce zabrać pieniądze podwładnemu, ale ten ratuje się mądrymi odpowiedziami na trzy postawione mu pytania.

10. WCIELENIE CHRYSTUSA

A. Św. Hilarion odpędził kobietę chcącą uwolnić się od bezpłodności. Odpowiedziała, że nie wolno gardzić płcią niewieścią, gdyż zrodziła Zbawiciela. Począł na nią i wyjednał płodność. B. Pewien święty umierając uśmiechał się, bo w niebie radość jego przewyższy anielską, gdy ujrzy Boga w jego naturze. C. Gdy pewien Egipcjanin podczas głodu opróżnił spichrze rozdając żywność ubogim, przyszła do niego szlachetna pani z pięknym chłopczykiem na rękach i prosiła o jałmużnę. Odpowiedział, że spichrze są puste. Poprzysięgła go przez Dziewicę, która zrodziła Zbawiciela, aby sprawdził i znalazł spichrze pełne. Szlachetna pani znikła, lecz Egipcjanin widząc cud i poruszony wdziękiem ujrzanego chłopczyka, ochrzcił się z całym swoim domem. D. Duchowny diecezjalny w jakiejś potrzebie ślubował Bogu i Najświętszej Dziewicy, że wstąpi do zakonu. Wstąpiwszy do dominikanów miał ciężkie pokusy, lecz modlił się przed obrazem Maryi i wspominając dzieciństwo Zbawiciela doznawał pociechy. Gdy pokusa go pokonała wyszedł potajemnie i uciekł, lecz pomyślał, że nie otrzymał zgody od tego obrazu. Powrócił, ukląkł, wyzalił się, wycałował stopy Maryi i Dzieciątka, otrzymał pozwolenie odejścia, lecz zalany łzami i łaską, uwolniony od pokusy, za nie w świecie by nie odszedł¹². E. Opatowi Cluny — Hugonowi — w wigilię Bożego

¹² „Quidam clericus secularis in quadam necessitate positus ut audiret vocem dei et beate virginis quod seruiret ei in religione. Cum autem intrasset ordinem predicatorum et grauitur temptaretur. consueuerat venire coram imagine beate virginis ad orationem. et ad memoriam infantie saluatoris consueuerat recipere consolationem. aliquando cum victus temptatione occulte recederet et fugeret. cogitauit quod non acceperat licentiam ab illa imagine. Vnde reuersus flexis genibus dicebat quod non poterat ultra morari ibi. et vadens cepit osculari pedes imaginis. et pueri et beate virginis. accipiendo licentiam tantis lacrimis fuit perfusus et gratia quod ita omnino post recessit illa temptatio quod pro toto mundo non exiret”.

Narodzenia ukazała się Maryja z Dzieciątkiem, które mówiło, że szatan w Boże Narodzenie nie ma mocy. Szatan odpowiedział, że do kościoła nie może wejść, ale do kapitułarza, sypialni i refektarza tak. Lecz drzwi kapitułarza były wąskie, a on gruby, drzwi sypialni niskie, a on wysoki, drzwi refektarza zakratowane miłością bliźniego, wstrzemięźliwością w jedzeniu i pragnieniem słuchania czytań. Musiał odejść ze wstydem. *F.* Gdy święty Hajmon Kantuarijski przygotowywał się do dysputy o Wcieleniu, ukazał mu się szatan i chwytając za ręce udaremnił znak krzyża, a gdy przeżegnał się w sercu puścił go i powiedział, że przyszedł przeszkodzić w twierdzeniu, iż Wcielenie skruszyło całą potęgę szatańską. *G.* Cesarz Oktawian w XXXV roku panowania usłyszał zapowiedź, że władcą świata będzie chłopczyk hebrajski, Syn Boga Żywego, zrodzony z nietkniętej dziewicy i zbudował ołtarz Synowi Boga Żywego.

W przykładach o Wcieleniu stany Kościoła tak zostały ukazane: 1) stan duchowny — duchowny diecezjalny wstępuje do dominikanów i modlitwą pokonuje pokusę wyjścia; 2) stan zakonny — Św. Hilarion odpędza kobietę, a po jej powołaniu się na Wcielenie, wyprasza dla niej płodność; Opat Hugon z Cluny widzi Maryję z Dzieciątkiem a cnoty zakonników nie dają szatanowi wstępu do refektarza; św. Hajmonowi szatan chce uniemożliwić głoszenie, że Wcielenie skruszyło jego potęgę; 3) stan świecki — święty umiera radując się, że ujrzy Boga, Egipcjanin rozdaje wszystką żywność ubogim, spięchrze cudownie się napelniają, a on przyjmuje Chrzest z całym domem.

11. MĘKA CHRYSTUSA

A. Sybilla przepowiedziała mękę i zmartwychwstanie. *B.* Barlaam pouczył Jozafata, że świat daje całun, przyjaciele prowadzą do grobu, szatan wieśza, a Chrystus pozwala się za człowieka powiesić. *C.* Chrystus jest prawdziwym przyjacielem, który bierze na siebie niebezpieczeństwo i nie opuszcza w potrzebie; *D.* Po umieszczeniu krzyża na wysokiej skale, skończyły się schadzki szatańskie, orgie i podpalanie mieszkańców. *E.* Gdy św. Bartłomiej konsekrował kościół pogański, ukazał się anioł znaczący krzyżem cztery jego ściany, uzdrowił wszystkich chorych i wypędził szatana. *F.* Chrystus z krzyża krwią i potem uzdrawia każdego, na kogo spojrzy. *G.* Gdy Julian Apostata w miejsce cudownego obrazu umieścił swój portret, piorun uderzył w obraz, ucinając głowę. *H.* Gdy Herakliusz sprowadził krzyż do Jerozolimy jeden umarły został wskrzeszony, paralitycy uzdrowieni, dziesięciu trędowatych oczyszczonych, niewidomi odzyskali wzrok, wielu chorych zdrowie. *I.* Krzyż pewnego chrześcijanina, wyrzeźbiony przez Nikodema, broczył krwią i wodą przebitą włócznią przez Żydów, którzy uzdrowili nią swych chorych i przyjęli Chrzest.

Przykłady o Męce Chrystusowej dają dość nikły obraz stanów Kościoła: 1) stan duchowny — św. Bartłomiej konsekruje kościół pogański; 2) stan zakonny — pustelnik Barlaam poucza indyjskiego księcia Jozafata; 3) stan świecki — prawdziwy przyjaciel nie opuszcza w potrzebie; ludzie umieszczają krzyż na skale

przeciw szatanom; Julian Apostata daje swój portret do kultu; cesarz Herakliusz sprowadza relikwie krzyża św. do Jerozolimy; chrześcijanin zostawia krzyż w domu wynajętym Żydowi.

12. ZNAK KRZYŻA

A. Zanim Egipcjanie stali się chrześcijanami malowali na ścianach zbroję i broń Serapisa. Na rozkaz Teodozjusza świątynie bożków zostały zburzone, a na ich miejscu wybudowano kościoły męczenników. Zamiast broni Serapisa malowano krzyż. B. Adam na starość chorował na wodną puchlinę i posłał Seta do wrót raju po uzdrawiającą oliwę. Archanioł Michał dał mu gałązkę drzewa, tę oliwę wydającego. Z zasadzonej gałązki wyrosło drzewo, użyte przez Salomona przy budowie świątyni. Z niego też sporządzony został krzyż Pana Jezusa. Dwóch magów przyprowadziło do św. Mateusza Apostoła dwa zionące ogniem smoki, aby go pożarły. On powalił je znakiem krzyża i wygnał na pustynię, aby nie mogły nikomu szkodzić. C. Św. Justyna dziewica znakiem krzyża trzykroć uwolniła się od szatana, czarownik Cyprian znakiem krzyża uwolnił się od szatana, przyjął Chrzest, został kapłanem, biskupem, Justynę zrobił diakonisa i oboje zmarli śmiercią męczeńską. D. Święty Antoni pustelnik odpędzał szatanów znakiem krzyża. E. Przychodzącym do niego radził znakiem krzyża uwalniać się od lęku¹³. F. Biskup znakiem krzyża odpędził szatana, który mu służył wszedłszy w zwłoki młodzieńca, nie chodzącego do kościoła i nie żegnającego się. G. W Toledo był wielki czarnoksiężnik, mistrz Melchita, do którego przysłał giermek szlachetnego roku, lecz wstydzący się swego ubóstwa. Ten zaprowadził go do zamku szatana i polecił złożyć mu hołd. Giermek zamiast wyprzeć się, oddał się Trójcy Świętej, czyniąc znak krzyża i został sam, a cały zamek z szatanem i mistrzem zapadł się w otchłań. H. Wzorowe małżeństwo szatan kusił do samobójstwa. Przygotowali już pętle, ale żona poradziła napić się przed śmiercią dobrego wina własnej roboty, którego jeszcze nie kosztowali. Mąż przyniósł, zwyczajowo przeżegnał, a gdy pili przeżegnane znakiem krzyża wino, pokusa ich odstała i zawstyżeni poszli do spowiedzi. I. Św. Jan Ewangelista przeżegnawszy wypił bezpiecznie truciznę, która dwóch już zabiła. K. Św. Benedyktowi wybranemu na opata i napominającemu do zachowania reguły jeden z mnichów nalał truciznę, ale moc znaku krzyża rozbiła szkło i trucizna się wylała. L. Gdy biskup Sabinus zaniewidział z powodu wieku, archidiakon podał mu przez chłopca puchar trucizny. Biskup przeżegnał go i wypił bez szkody, a archidiakon padł trupem. M. Pewien Żyd przybył z Kampanii do Rzymu i zaskoczony przez noc wszedł do świątyni Apollina, żegnając się znakiem krzyża, chociaż nie wierzył. W nocy był świadkiem odprawy szatanów: jeden sprawił, że biskup Fundii Andrzej klepnął dłońią mniszkę po plecach i dostał polecenie doprowadzenia sprawy do

¹³ „Item in vitis patrum legitur. quod cum beatus antonius solus in heremo habitaret. et demones sub diuersarum specierum similitudine in eum irruerent signo crucis eos abigebat. Item cum ad eum venirent homines perterriti per solitudinem a diuersis horroribus et illusionibus demonum. dicebat eis. Signate vos et abite securi”.

końca. Zauważonego Żyda szatani nie mogli usunąć, bo był *naczyniem pustym lecz naznaczonym*. Uciekli więc, a Żyd zdał sprawę biskupowi, który jego ochrzcił, świątynię Apollina poświęcił św. Andrzejowi, a mniszkę i wszystkie niewiasty ze swego domu wygnał. *N.* Mniszka wchodząc do ogrodu ugryzła listek sałaty, zapominając o przeżegnaniu i została opętana przez szatana. Ten wygnany przez ojca Ekwiejusza wołał, że nie nie zrobił, siedział na sałacie i go ugryzła. *O.* Św. Dominik, zaskoczony z bratem Bertrandem w drodze z Rzymu przez oberwanie chmury, zrobił znak krzyża i szli sucho w namiocie, podczas gdy naokoło lało strumieniami. *P.* Delikatnemu mnichowi Ukrzyżowany powiedział: zanurz twój kęs w occie mej Męki, a z ran moich zrób sobie kawior. Odtąd nawet najbardziej twarde potrawy stały mu się słodkie. *Q.* Św. Remigiusz znakiem krzyża napelnił beczulkę doskonałym winem, gdy krewna nie miała go czym ugościć. *R.* Francuski rycerz naznaczony krzyżem (krzyżowiec) idąc śladami Chrystusa Pana nawiedzał sanktuarium Ziemi Świętej i w miejscu Wniebowstąpienia na Górze Oliwnej na swą prośbę umarł. *S.* Dobrego łotra anioł nie chciał wpuścić do raju, aż pokazał krzyż jako znak rozpoznawczy.

W przykładach o znaku krzyża występują wszystkie stany Kościoła: 1) stan duchowny — św. Mateusz Apostoł znakiem krzyża wygania smoki na pustynię; czarnoksiężnik Cyprian krzyżem odpędza szatana, przyjmuje Chrzest, Kapłaństwo i Biskupstwo, robi z Justyny diakoniszę i ponosi męczeństwo; biskup znakiem krzyża odpędza szatana w postaci służącego; św. Jan przeżegnawszy truciznę pije ją bez szkody; biskup przeżegnawszy truciznę pije ją bez szkody, a zamachowiec archidiacon pada trupem; biskup Fundii Andrzej kuszony przez szatana klepie mniszkę po plecach, potem wygania ją z domu z wszystkimi niewiastami i świątynię Apollina poświęca św. Andrzejowi; św. Remigiusz znakiem krzyża napelnia naczynie winem; 2) stan zakonny — św. Antoni pustelnik odgania szatanów znakiem krzyża i radzi to wiernym; św. Benedykt znakiem krzyża rozbija naczynie z trucizną; mniszka jedząc sałatę bez przeżegnania doznaje opętania; ojciec Ekwiejusz uwalnia opętaną mniszkę; św. Dominik osłania znakiem krzyża siebie i brata Bertranda od deszczu; delikatny mnich męką Chrystusa słodzi surowe potrawy; 3) stan świecki — Teodozjusz burzy świątynię bożków ze znakami Serapisa, a buduje kościoły męczenników, naznaczone krzyżem; św. Justyna odpędza krzyżem szatana i zostaje diakoniszą, a potem męczenniczką; wierni świeccy odpędzają szatana znakiem krzyża; czarnoksiężnik mistrz Melchita oddaje się szatanowi; giermek zamiast szatanowi oddaje się Trójcy Świętej; przeżegnane wino uwalnia małżonków od pokusy samobójstwa i idą do Spowiedzi; francuski krzyżowiec pielgrzymuje po Ziemi Świętej i na Górze Oliwnej umiera na własną prośbę; Dobrego Łotra anioł wpuścił do raju dopiero gdy pokazał krzyż.

13. POCZĘCIE NMP

A. Anioł zwiastuje Joachimowi i Annie poczęcie Maryi: od łona matki Bogu poświęconej i Duchem Świętym napelnionej¹⁴.

¹⁴ „Hec erit sancta, et ab utero matris domino consecrata, et spiritus sancto repleta”.

Ponieważ Maryja nie jest ani kapłanką, ani zakonnicą, należy do stanu świeckiego w Kościele, którego jest najdoskonalszym członkiem i Matką.

14. NARODZENIE NMP

A. Pewien święty pustelnik co roku tego samego dnia słyszał chwałbę niebiańską i dowiedział się, że jest to dzień narodzenia Maryi.

Także chwała narodzenia Maryi zdobi w Kościele stan świecki.

15. ZWIASTOWANIE

A. Cud zatknięcia łaski św. Józefa i ukazanie się nad nią Ducha Świętego w postaci gołębiczy zdecydował o zaślubinach Maryi, postanawiającej stałe dziewictwo, z pokornym starcem z rodu Dawida. B. Ojciec oddał córkę za żonę kowalowi o spracowanych rękach, które będą umiały zdobywać chleb dla żony i dzieci¹⁵. C. Skąpiec kazał służącemu potajemnie dawać coraz większą jałmużnę, gdy dochody mu się podwajały, aż do całkowitego przewyciężenia skąpstwa, gdy pozwolił już rozdawać wszystko. — Szlachcie lękając się przeprawy przez wzburzone morze, kazał sobie związać ręce i nogi, wrzucić się do łodzi i tak się przeprawił. D. Rycerz otrzymał za pokutę uczestnictwo w jednej Mszy świętej. Gdy w niej uczestniczył, powstańcy i rodzina kolejno powiadamiali go o oblężeniu, zdobyciu i spaleniu jego zamku. Niewzruszony wytrwał na Mszy św., zastał zamek w porządku, wieści były pokusami szatańskimi, aby zaniechał pokuty. E. Gdy św. Bernard był uczniem przyszła potajemnie do jego łóżka kobieta, aby odebrać mu niewinność. On trzykrotnie zawołał *lotrzy!* F. Dziewczyna odmawiająca w kacie kościoła *Ojcze nasz* stała płakała, a biała gołębicą piła te łzy i wlatywała do nieba. Gdy otrzymała od biskupa psalterz i zaczęła go codziennie odmawiać, gołębiczy nie było widać. Wówczas biskup zabrał jej psalterz, powróciła do *Ojcze nasz* i odzyskała łaskę, którą utraciła. G. Trzech braci poświęciło się: miłosierdziu, pojednaniu i pustelni. Dwaj pierwsi nie znaleźli jednak pokoju. H. Święty Pachomiusz od zachodu do wschodu słońca zwykł był modlić się z wyciągniętymi rękami. Święty Antoni gniewał się na wschodzące słońce, że przerywa mu modlitwę. Opat Izaak mówił, że Boga trzeba błagać niezmordowanie.

Przykłady związane ze Zwiastowaniem następująco obrazują stany Kościoła: 1) stan duchowny — biskup daje dziewczęciu psalterz, a potem zabiera; 2) stan zakonny — Św. Bernard odpędza wszetecznicę; pustelnia daje pokój; Święci Antoni i Pachomiusz modlą się całymi nocami, opat Izaak żąda niezmordowanej modlitwy; 3) stan świecki — Maryja zawsze Dziewica, zawiera czyste małżeństwo

¹⁵ „Quidam multis petenibus filiam eius promisit eam illi qui haberet pulchiores manus. Et cum multi simul ostenderent manus pulcras, dixit cuidam fabro qui erubescbat ostendere manus suas nigras ex igne et martello. Extrahe manus tuas. et cum extraxisset dixit pater. Iste manus sunt pulchiores. quia bene lucrabuntur panem filie mee et filijs eius. et dedit eam illi. quia manus inquit delicate nesciunt nisi decios tenere”.

z pokornym starcem Józefem; kowal ze spracowanymi rękami zasługuje na zaufanie; skąpiec korzystając na dawaniu jałmużny pozbywa się swej wady; lękliwy szlachcic spętany przeprawia się przez wzburzone morze; rycerz pokutujący opiera się pokusom szatańskim; wszetecznicza chce św. Bernarda pozbawić niewinności; dziewczyna doznaje łask odmawiając *Ojcze nasz*; dwu braciom dzieła miłosierdzia i pojednania nie dają pokoju.

16. CHWAŁA NIEBIESKA

A. Uczeń będący kanonikiem wstąpił do cystersów, a po śmierci ukazał się współkanonikowi odziany w szaty biskupie, w wielkiej światłości, twierdząc, że za to, iż w świecie uchylił się od godności biskupiej, do której był zdolny, Bóg uczynił go biskupem nieba¹⁶. B. Zakonnik prosił Boga, aby ukazał mu najmniesze szczęście nieba. Zaraz mały ptaszek cudnym śpiewem wyprowadził go do ogrodu i tam stał pod drzewem, przez 365 lat, a wydawało mu się, że to jedna godzina. C. Ojciec staruszek przekazał całą swą majątność synowi. Ten go wygnał z namiotu i zrobił legowisko na zewnątrz, zabierając dobre okrycie. Staruszek ziębnąc prosił wnuka, aby od ojca coś mu wyprosił. Dał mu dwa łokcie sukna. Wnuk poprosił wtedy o drugie dwa, aby swego ojca na starość tak samo potraktować, jak on dziadka. Kto nie ma miłosierdzia dla rodziców, nie ma miłosierdzia dla nikogo i miłosierdzia nie dostąpi. D. Gdy rycerz prosił świętego męża, aby modlitwami uwolnił go od choroby, ten dowiedziawszy się że w chorobie jest lepszy i pobożniejszy niż w zdrowiu, powiedział: *Proszę Pana, aby zachował ciebie w stanie, w którym jesteś lepszy*. E. Jeden z ojców powiedział swemu uczniowi: nie martw się chorobą, czyli cierpieniem ciała. Jeżeli bowiem jesteś żelazem pilnik oczyści ciebie z rdzy. Jeżeli jesteś złotem, w ogniu wypróbowany wzniesiesz się od wielkich rzeczy do jeszcze większych.

Stany Kościoła w przykładach o chwale niebieskiej wyglądają następująco: 1) stan duchowny — kanonik wstępuje do cystersów, aby uniknąć biskupstwa; 2) stan zakonny — zakonnik 365 lat przeżywa w zachwycie jak jedną godzinę; ojciec mówi uczniowi, że cierpienie oczyszcza i daje wzloty; 3) stan świecki — wnuk chce być tak niemiłosierny dla ojca, jak ojciec dla dziadka — tacy nie dostąpią miłosierdzia; rycerz prosi o uzdrowienie modlitwą a święty mąż modli się o zachowanie chorego w stanie, w którym jest lepszy.

17. DZIEWICE

A. Św. Julianna łańcuchem, którym sama była związana, skrępowała szatana i ciągnąc przez całe miasto wrzuciła do ustępu, gdy kaci prowadzili ją na śmierć.

¹⁶ „Cum quidam scolaris canonicus intrasset ordinem cisterciensium. post obitum suum apparuit in pontificalibus vestimentis et claritae maxima cuidam olim canonico. et amico suo. dicens quia fugi dignitatem et gloriam seculi. ne essem episcopus cum ad hoc viderer idoneus. deus celi me fecit episcopum paradisi”.

Św. Ambroży pisał, że gdy rodzice zachęcali córkę do zamążpójścia, ta uciekła do kościoła, położyła rękę kapłana na swej głowie i obrusem ołtarzowym nakryła się jak welonem, twierdząc, że ma lepszego Oblubieńca. Ktoś z obecnych spytał, czy ojciec by na to pozwolił, gdyby żył? Odpowiedziała: *Może dlatego umarł, aby mi w tym nie przeszkadzał*. Wtedy pytający padł trupem, a ci którzy przyszli jej przeszkadzać, zaczęli jej sprzyjać. B. Św. Hieronim opowiada podobnie, że gdy ciotka odciągała świętą Eustochium od ślubu dziewictwa i specjalnie ją ubierała, głos z nieba rzekł jej: *Odważyłaś się zbrodnictwymi rękami dotykać i odciągać dziewicę Bogu poświęconą. Z wyroku Bożego ręce twoje zostaną spalone a mąż w tym roku umrze*. Tak się stało, a wyswobodzona dziewica dobrowolnie służyła Chrystusowi. C. Dziewica stale przebywająca w celi nie chciała zobaczyć nawet świętego Marcina, lecz stojącemu za drzwiami kazała, aby się za nią modlił. D. Pan dał dobremu słudze córkę za żonę, a ten zaczął ją katować. Przedtem gniew swój wyładowywał na belkach w stajni, teraz na żonie. Tak się często zdarza wdowom, które wychodzą powtórnie za mąż, za swych służących. E. Św. Justyna dziewica wiele ucierpiała od szatana i czarnoksiężników, ale wszystko pokonała mocą Chrystusową. F. Świętego Martyriusza idącego z pustelni do klasztoru zatrzymał Chrystus Pan w postaci trędowatego, prosząc o pomoc w dojściu do klasztoru. On wziął go na ramiona, a mnisi zaczęli w Duchu wołać: *Martyriusz niesie Chrystusa, wyjdźcie naprzeciw!* Pan Jezus zniknął, obiecując, że nie będzie się przed Ojcem wstydził Martyriusza, gdyż on nie wstydził się Jego. Zawiedzeni mnisi pytali, gdzie jest Chrystus, a święty Martyriusz rzekł, *gdybym wiedział, że to jest Chrystus, zatrzymałbym go za nogi*¹⁷. G. Hrabia z Poitiers w przebraniu przeszedł wiele miejscowości, aż po ludzku został przyjęty przez pewnego kapłana, którego za to zrobił biskupem Poitiers.

Stany Kościoła charakteryzują się następująco: 1) stan duchowny — św. Marcin nie może zobaczyć dziewicy, lecz musi modlić się za bramą w jej intencji; ludzki kapłan zostaje biskupem; 2) stan zakonny — św. Martyriusz niesie Chrystusa pod postacią trędowatego, mnisi w duchu to widzą; 3) stan świecki — Św. Julianna zwycięża szatana; córka skłaniana przez rodziców do zamążpójścia poświęca swe dziewictwo Bogu, jeden z przeciwników umiera, reszta zaczyna jej sprzyjać; św. Eustochium dziewica swobodnie służy Panu Jezusowi, gdy jej ciotka traci ręce i męża za sprzeciwianie się jej dziewictwu, Bogu poświęconemu; dziewica nie wpuszcza św. Marcina, lecz stojącemu za bramą każe się modlić; Pan daje słudze córkę za żonę, a ten ją katuje, to spotyka wiele wdów wychodzących za służących; Św. Justyna pokonuje udręki szatańskie i czarnoksiężskie; hrabia w przebraniu próbuje ludzi.

¹⁷ „Legitur in vitis patrum, quod cum beatus martirius de heremo ad quoddam monasterium pergeret, christus ei in specie leprosi et multum infirmi in eadem via iacens apparuit rogans quatinus ipsius auxilio ad monasterium posset peruenire. Quem beatus martirius letanter super se accipiens, cum ad monasterium deferret, monachi in spiritu preuidentes clamare ceperunt. Occurrite martirio qui christum portat. Interim christus disprens dixit martirio. Quia non erubuisti me cum sic vilis apparerem non erubescam te coram patre meo in celis. Cunque monachi martirio dicerent vbi est christus quem portabas respondit. Si christum sciuissem ipsum ne tam cito discederet per pedes tenuissem”.

18. SŁUCHANIE MSZY

A. Dworzanin królewski Wilhelm, fałszywie oskarżony o miłość z królową, uniknął śmierci uczestnicząc we Mszy o Najświętszej Maryi Pannie. B. Św. Augustyn nie pozwalał wychodzić przed zakończeniem Mszy św.: nie wystarczy być na czytaniach, które można przeczytać w domu, istotą jest przeistoczenie, dokonujące się tylko w kościele. C. Klerik paryski poszedł do spowiedzi do kościoła św. Wiktora i tam ze skruchy umarł. Dwa duchownych zobowiązało się, że który pierwszy umrze, powiadomi drugiego o swym stanie. Rzeczywiście wcześniej zmarły ukazał się drugiemu po miesiącu i powiedział, że jest potępiony. Na pytanie o karę spuścił mu trzy krople swego potu na twarz, a ten zaraz omdlał. Dał mu do przeczytania pismo szatańskie do przełożonych Kościoła, obiecujące słuszną zapłatę za napelnianie piekła¹⁸. Ten przeczytawszy zapytał, czy w czymś mógłby mu pomóc, on odpowiedział, że nie. Wtedy żywy uporządkował swoje sprawy i wstąpił do zakonu. D. Pustelnik, który był dziekanem w Langres, po 15 latach samotności umarł i ukazał się swemu biskupowi w wielkiej chwale, mówiąc że w tej samej godzinie zmarło 30.000 ludzi, z których tylko on i święty Bernard weszli prosto do nieba a trzech do czyśćca, wszyscy inni poszli do piekła. E. Mistrz paryski, sławny uczony, w godzinie śmierci został przez biskupa wezwany do rezygnacji z wielu beneficjów i zachowania tylko jednego. Odmówił, uzasadniając że chce sprawdzić, czy posiadacz wielu beneficjów może być zbawiony. Po śmierci ukazał się biskupowi jako potępiony z powodu pychy. Zapytał czy ktoś jeszcze żyje na ziemi, bo takie mnóstwo ludzi poszło do piekła od jego śmierci, że nie sądzi, aby tyle żyło na ziemi. Ból jest w piekle tak wielki, że tylko o nim się pamięta i jeden dzień wydaje się płnąć tysiąc lat.

Ostatni rozdział przykładów daje bardzo mroczny obraz stanów Kościoła: 1) stan duchowny — duchowny paryski umarł przed spowiedzią ze skruchy; duchowny po śmierci ukazał się koledze jako potępiony, ten wstąpił do zakonu; piekło przełożonym Kościoła obiecuje słuszną nagrodę za mnóstwo potępionych przesyłanych do piekła; mistrz paryski potępiony za pychę i kumulację beneficjów; 2) stan zakonny — pustelnik i św. Bernard weszli prosto do nieba; 3) stan świecki — król z winy intryganta skazuje dworzanina na śmierć, ratuje go udział w Mszy św.; uczestniczącym we Mszy św. nie wolno wychodzić przed jej zakończeniem; takie mnóstwo idzie na potępienie, że droga szeroka i przestronna ledwie może ich pomieścić; spośród 30.000 zmarłych tylko 2 idzie prosto do nieba, 3 do czyśćca, reszta na potępienie; mnóstwo ludzi idzie do piekła, jak gdyby cała ludzkość.

ZAKOŃCZENIE

Wyniki analizy 207 przykładów, podzielonych na 18 rozdziałów, przedstawia poniższa tabela, podzielona na trzy stany Kościoła: duchowny, zakonny i świecki,

¹⁸ „Principes inferni et rectores tenebrarum vniuersis ecclesie prelati. tartaream salutem. Quoniam optime que nostra sunt sentitis nobiscum. et tot animas transmittitis in infernum quod via lata et spaciosa vix eos capiat. sciatis vos dignam habituros retributionem in tempore oportuno”.

Źródło		Stan duchowny				Stan zakonny				Stan świecki			
Rozdz.	Liczba	Niebo	Dobro	Zło	Piekło	Niebo	Dobro	Zło	Piekło	Niebo	Dobro	Zło	Piekło
I	14	0	1	1	0	0	5	2	0	N	6	5	1
II	29	2	5	2	1	N	10	2	1	2 + N	2 + N	6 +2N	4 +2N
III	23	0	5	2	0	0	1	6	1	2	7	11 +2N	0
IV	19	6	4	4	2 + N	0	3	0	N	1 + N	5	3	1
V	17	4	1	0	0	0	1	0	0	0	2	8 + N	1
VI	10	2	2	1	0	N	1 + N	1	0	N	4 +2N	5 +4N	0
VII	6	0	0	0	0	1	2	1 +2N	0	0	3	3 + N	0
VIII	18	2	1 + N	0	0	0	7 +2N	2 +3N	0	0	3 +2N	1 +5N	0
IX	10	2	1	0	0	5	36	1	0	2	7	4	0
X	7	0	1	1	0	2	3 + N	1	0	1	2	0	0
XI	9	1	0	0	0	0	1	0	0	0	3 + N	2	0
XII	18	3	7	2	0	3	5	1	0	2	6 + N	3	0
XIII	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
XIV	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
XV	8	0	2	0	0	3	3 + N	0	0	2	7	3	0
XVI	5	0	1	0	0	0	4	0	0	0	2	2	2
XVII	7	1	3	0	0	1	1 + N	0	0	3	6 + N	3 + N	0
XVIII	5	0	2	1	1 + N	2	0	0	0	0	4	1	29995 +2 N
Suma	207	23	36 + N	14	4 +2N	18 +2N	83 +6N	17 +5N	2 + N	17 +3N	69 +8N	60 +16N	9 +5N

a wewnątrz tych stanów na: dobroć ziemską i ostateczną (niebo), oraz złość ziemską i ostateczną (piekło).

Marcin Polak zamieścił w swym zbiorze 58 przykładów świętości (17%), 188 dobra (53%), 91 zła (26%) i 15 potępienia (4%). Obraz dodatni: zbawionych czterokrotnie więcej niż potępionych, dobrych dwukrotnie więcej niż złych. W stanie duchownym: 23 świętych (30%), 36 dobrych (47%), 14 złych (18%), 4 potępionych (5%). W stanie zakonnym: 18 świętych (15%), 83 dobrych (69%), 17 złych (14%), 2 potępionych (2%). W stanie świeckim: 17 świętych (11%), 69 dobrych (45%), 60 złych (39%), 9 potępionych (5%). Stan duchowny i zakonny wyraźnie wybijają się w świętości i dobroci ponad stan świecki.

Tło przykładów, tworzone przez 49 grup ludzi (w tym grupa 30.000 zmarłych w ciągu godziny, 2 do nieba, 3 do czyśćca, reszta do piekła), ma charakter ujemny: 5 grup idących do nieba (10%), 15 grup dobrych (31%), 21 grup złych (43%) i 8 grup potępionych (16%), razem 41% świętych i dobrych, a 59% złych i potępionych. Stan świecki wyraźnie gorszy: 21 grup złych i potępionych (43%), od duchownego i zakonnego: 8 grup złych i potępionych (16%).

Mocno w rzeczywistości osadzony pogląd na Lud Boży: penitencjarza przebaczącego najcięższe grzechy i kary, oraz kaznodziei wstrząsającego sumieniami wiernych.

CLERICI, RELIGIOSI ET LAICI IN PROMPTUARIO EXEMPLORUM MARTINI POLONI

SUMMARIUM

Martinius Polonus, seu Oppaviensis, educatus et presbyter ordinatus in conventu Pragense Sancti Clementis ordinis praedicatorum, annis 1261–1278 munere poenitentiarum in Urbe fungebatur. Die 22 iunii 1278 anni a Nicolao Papa III Archiepiscopus Gnesnensis praeconisatus, iter arripiens Bononiae diem supremum obiit ibique depositus est. Cuius operibus authenticis pertinere asseruntur *Sermones de tempore et de sanctis, cum Promptuario exemplorum*. In Bibliotheca Maioris Seminarii Metropolitae Warmiensis *HOSIANI* in Olsztyn asservatur exemplar impressum in Strassburg, [Typ. Iordani = Georgius Husner,] 1484, folio, H* 10854, IP 3629.

Martinus Polonus in *Promptuario exemplorum* selegit 207 exempla in XVIII capitibus ordinata: I. de timore domini, II. de penis inferni et de tortoribus, III. de purgatorio, IV. de iudicio et accusatione sanctorum, V. de morte, VI. de timore peccati, VII. de mala societate, VIII. de verbo dei, IX. de pietate dei ad peccatores, X. de incarnatione christi, XI. de passione christi, XII. de signo crucis, XIII. de beate virginis conceptione, XIV. de Natiuitate beate virginis, XV. de annunciatione, XVI. de gloria eterna, XVII. de virginibus, XVIII. quod bonum sit missam audire.

Conclusiones, ope analysis inductae, sequente tabula ostenduntur:

Fons		Clerici				Religiosi				Laici			
Caput	Summa	Caelum	Bonum	Malum	Infern.	Caelum	Bonum	Malum	Infern.	Caelum	Bonum	Malum	Caelum
1 XVIII	207	23	36	14	4	18	83	17	2	17	69	60	9
			+ N		+ 2N	+ 2N	+ 6N	+ 5N	+ N	+ 3N	+ 8N	+ 16N	+ 5N

In *Promptuario exemplorum* Martinus Polonus collegit 58 exempla sanctitatis (17%), 188 boni (53%), 91 mali (26%) et 15 damnationis (4%). Imago bona: salvati quater plures damnatis, boni bina vice plures malis. Inter clericos: 23 sancti (30%), 36 boni (47%), 14 mali (18%), 4 damnati (5%). Inter religiosos: 18 sancti (15%), 83 boni (69%), 17 mali (14%), 2 damnati (2%). Inter laicos: 17 sancti (11%), 69 boni (45%), 60 mali (39%), 9 damanti (5%). Clerici et religiosi sanctitate et bonitate laicos superant.

In secundo planu adsunt 49 communitates hominum (etiam communitas 30.000 eademque hora defunctorum: 2 in caelo, 2 in purgatorio, ceteri in inferno) peioris status. 5. communitates salvatorum (10%), 15 communitates bonorum (31%), 21 communitates malorum (43%) et 8 communitates damnatorum (16%), summa summarum 41% sanctorum et bonorum, contra 59% malorum damnatorumque. Laici peiores: 21 communitates malorum et damnatorum (43%), clerici et religiosi meliores: 8 communitates malorum et damnatorum (16%).

Realis visio Populi Dei, concepta oculis poenitentiarum, gravissima peccata et censuras remittentis, necnon praedicatoris, conscientias fidelium commoventis.